

WASHAIRI WA KISWAHILI WANAVYOLIONA
AZIMIO LA ARUSHA

Mohammed Seif Khatib

Washairi wa Kiswahili kama walivyo wasanii wengine katika jamii yoyote ile ni zao la jamii yenyewe. Mabadiliko yatokeayo katika nyanja zote za maisha hasa katika mawanda ya kiuchumi, kisiasa, kijamii na kinafsia hayawezi kuwaacha washairi bila kuwapiga dafrau la mabadiliko. Athari hizi ndizo zinazompa mshairi mori na ilihamu ya kuandika jambo lililomkaa moyoni na kumkereketa. Hivyo, washairi wote ni zao la historia, wakati na pahala aishipo mshairi maalum. Aidha mshairi akiwa mwanajamii hawezi kamwe kuepuka mikinzano mikali ya kitabaka inayojidhihirisha katika jamii hiyo. Kwa washairi, yawezekana kila mmoja akaipokea mikinzano hiyo kivyake.

Kuna njia nyingi za kuwagawa washairi katika mielekeo yao ya kiitikadi hasa katika kuyakabili mambo katika jamii zao. Makala hii itajaribu kuwagawa washairi katika makundi machache kadiri ya vile wanavyojidhihirisha katika kazi zao za kishairi. Hii itasaidia kujua mwelekeo wao katika kulipokea Azimio la Arusha. Kundi moja ni la wale washairi wanaokabili matatizo ya kijamii kwa washairi, kwa kutumia fani na vipaji vyao, huchota maudhui mazito ya kijamii na kujaribu kwa uwezo wao wote kuonesha kinagaubaga uoza wa jamii, sababu ya uoza huo na njia ya kusafisha uchafu huo. Ni washairi wachache wa namna hii ndio wanaothubutu kuonesha kambi za matabaka yanayofarakana kutokana na ziada inayomilikiwa na moja ya kambi hiyo na huku kambi nyingine ina kazi ya kuzalisha ziada hiyo.

Washairi hawa katika jamii ya Tanzania ni wachache mno. Ni washairi wa umma. Lipo kundi kubwa la washairi ambao kazi yao kubwa ni kuangalia mwendo wa koromeo la roho na sauti itokayo katika vinywa vya viongozi au watawala na hapo kuanza kukariri kila lisemwalo. Kwa ajili ya kutaka sifa na heshima ya uwongo na kweli, wao huyapokea na kuyatungia beti nzuri zenye vina, mizani na muawala tosha. Dhamira yao ni kulemaza mawazo haya na fikra zao katika vichwa vya waongozaji ambalo ndilo kundi muhimu katika kuleta mabadiliko ya kijamii. Wahakiki wengine wa kishairi huwaita "makasuku". Aidha kuna kundi jingine kubwa ingawa halitofautiani sana na hili - hili linapendelea kupiga chuku kila jambo linalozungumzwa katika majukwaa ya kisiasa. Mawazo yao, fikra zao na akili zao

huwaelekeza katika kutia chumvi kila jambo linalotamkwa au kutekelezwa na jamii. Hili ni kundi hatari kwani linapotosha ukweli wa mambo.

Kundi jingine ni la washairi wakimbizi wa ukweli. Hawa mawazo yao na mioyo yao hutawaliwa na hofu na woga. Hili kundi pia huwa na washairi wengi wenye ujuzi na vipawa vikubwa vya kutunga mashairi. Washairi hawa ni wenye kuitawala sana fani ya kishairi. Wao hutunga mashairi mazuri sana hasa yanayozungumzia uzuri wa maua, ladha na utamu wa matunda, umwanana wa fukwe na nyupwa na haiba ya wanawake. Wakati mwingine washairi hawa hufurutu ada na kuandika huku wakipalilia hofu na woga kwa ndaro na vitisho vikubwa kuhusisha na mashetani, ibilisi, pepo na majini. Wengine huenda zaidi ya hapo. Wao hutoa simulizi za adhabu ya kaburi baada ya mauti na hekaya kuhusu mateso ya ahera huko jahanam. Wakati mwingine wakipenda huelezea raha na buraha ya ughaibuni iliyopo peponi pamoja na ladha ya mito ya asali na maziwa inayoshangariwa na wanawake wazuri katika vitalu vya bustani za aushi. Kosa lao kubwa ni kujitia uziwi wa kutoyasikia mateso ya watu hapa duniani na kujifanya vipofu wa kutoona madhila yawapatayo watu. Matatizo haya yapo katika maisha yao ya kila siku yaliyowazunguka. Bado naona hawakutindikwa cha kukiandika katika mazingira yao.

Makundi yote haya ya washairi yamejaa pamoni katika jamii yetu hasa dunia ya tatu na Tanzania ikiwa mojawapo. Katika kuiandika makala hii makundi haya ya washairi yatakuwa yakijitokeza hapa na pale katika sura tofauti. Na kwa sababu hiyo, washairi wa Kiswahili waliolizungumzia Azimio la Arusha wamekuwa wakilitafsiri katika mielekeo mbalimbali.

Kabla hatujayachunguza mashairi kadha yaliyoandikwa kuhusu Azimio la Arusha ni vyema tuone kidogo sababu za msingi zilizosababisha Azimio la Arusha kuzaliwa. Baadhi ya sababu hizo ni za ndani ya nchi na nyingine zimetoka nje ya nchi. Mosi, kulikuwa na nguvu na mivutano ya kijamii iliyopevusha mimba ya Azimio la Arusha. Hii ni mikinzano ya kitabaka iliyokuwepo Tanzania Bara mara tu baada ya Uhuru. Walikuwepo wachache waliokuwa wakiitwa "naizesheni" au "wabenzi" dhidi ya kundi kubwa la "akina kabwela". Mikinzano hii iliwavunja mioyo "akina kabwela" baada ya kuona uhuru wao walioupigania wote dhidi ya mkoloni - sasa unafaidiwa na wachache. Washairi wa Kiswahili tokea alfajiri ya Uhuru wa Tanganyika waliona

hatari hiyo iliyopo mbele yao. Haikuwa miaka mingi wakati washairi hawa walipoanza kujiuliza maswali mbali-mbali hata wakati huo bado chama cha TANU hakijagutuka. Washairi wawili Khamis Wamwera na Salim Mzee katika mwaka 1964 baada ya kutoona mabadiliko mema ya kijamii kwa ajili ya umma, waliibuka na tungo zao zinazoelezea hali hiyo duni ya maisha baada ya Uhuru. Mshairi Wamwera anaona kuwa matunda ya Uhuru hayajafaidia umma na hakuna neema kwa mafukara. Wamwera analalamika:

Mtu akiwa fukara, dunia ghali ya bei
Anachofanya hasara, manufaa hakitoi
Tajiri mwenye kipara, hucheka na kufurahi
Nusu kifo cha uhai, nimeona ufukara.
(Mwafrika, January 24, 1964 Ukurasa wa 6).

Na Salim Mzee anawasemea wanyonge wenzake "akina kabwela" kuwa baada ya Uhuru walichopata watu kama hawa ni kuongezeka umasikini maradufu. "Akina kabwela" hawana walichopata zaidi ya umasikini, magwanda raruraru na lakabu ya "ukabwela"

Mshairi Salim Mzee anatoa joto lake la moyo kwa kusema:

Kabwela letu jina, hakuna tulichopata
Nawe dada unaona; mambo yanayonikuta
Mashati kushonashona, wengi tumejikunyata
Hakuna tulichopata, Kabwela ni letu jina.
(Mwafrika, Januari 24, 1964; Ukurasa wa 6)

Tukiacha sababu hiyo ya mikinzano ya kitabaka ndani ya nchi kuna nguvu nyingine hasa katika medani ya kibiashara ya kimataifa. Katika kipindi kifupi cha Uhuru serikali ya Tanganyika ilishindwa kuleta maendeleo ya haraka kwa watu wake hasa baada kukosa misaada iliyotarajiwa kutoka nje. Aidha bei ya mazao ya pamba, korosho na hasa mkonge kuporomoka ghafla katika soko la kimataifa. Wakati huo malighafi na vitu vilivyotengenezwa viwandani kutoka nje ambavyo vilihitajika sana wakati huo vilikuwa ghali sana. Huku mabepari uchwara ndani ya nchi walikuwa wakishamiri kwa msaada wa mfumo wa ukoloni-mamboleo. Pia ukoloni-mamboleo ulizamisha mirija yake nchini katika kuhodhi ziada ya vitegauchumi hasa mabenki, viwanda, machimbo ya madini, mashamba makubwa na biashara ya nje na ndani.

Tokeo jingine kubwa lilosaidia ukunga wa uzazi wa Azimio la Arusha ni Mapinduzi ya Zanzibar pamoja na hatua za haraka zilizochukuliwa na Serikali ya Zanzibar chini

ya uongozi wa Karume katika kipindi kifupi sana kati ya mwaka 1964 na 1967. Katika kipindi hiki wananchi wa Zanzibar walikuwa tayari wanapatiwa huduma za bure za kiafya, elimu, maji na nyumba. Tayari njia kuu za uchumi kama mabenki, viwanda, ardhi na mashamba yalikuwa mali ya umma. Ingawa Zanzibar haikutangaza hadharani mwelekeo wa sera na itikadi ya serikali na chama chake cha Afro-Shirazi Party lakini kauli ya kwanza ya Karume alipoongea na wananchi katika mapambazuko ya siku ya Mapinduzi ya Zanzibar, alionesha nia ya ujenzi wa taifa la usawa, haki na ujamaa. Karume alisema:

"...Tunajua kuwa Serikali hii itaendeshwa na watu, kwa mintarafu ya watu, kwa manufaa ya watu na kwa amri ya watu..." (Maendeleo ya Mapinduzi ya Afro Shirazi Party. 1964 - 1974)

Kuzaliwa kwa Azimio la Arusha kulikuwa fukuto kubwa na nguvu za kila upande - jambo hilo sio ndoto ni jambo ambalo lingetokea kutokana na harakati za kitabaka zilizoiva ndani ya nchi na upepo wa mabadiliko uliokuwa ukivumia ndani ya Tanganyika kutoka nje.

Katika kipindi hiki cha miaka ishirini tangu kutangazwa Azimio la Arusha, washairi wengi wamelizungumza Azimio la Arusha katika nyanja mbalimbali za fasihi. Mashairi mengi yametungwa na kuimbwa katika majukwaa, redio na hafla mbalimbali. Yapo mashairi mengi katika magazeti, vitabu na majarida. Miongoni mwa mikusanyo ambayo imepigwa chapa ni ile mikusanyo ya mashairi ya "Mashairi ya Miaka Kumi ya Azimio la Arusha" (1977); "Mashairi ya Azimio la Arusha" (1970). "Matunda ya Azimio" (1980) na "Ngonjera za Ukuta" (1970). Vitabu vya kwanza vitatu ni vya mikusanyo ya mashairi ya watu mbalimbali mengi yao yalitoka katika magazeti mbalimbali ya Kiswahili. Na hizi tungo za ngonjera ni za marehemu Mnyampala. Mashairi haya pamoja na mengine katika diwani mbalimbali ni hazina kubwa kwa vizazi vijavyo na watafiti. Mengi ya mashairi haya yametungwa na washairi wazoefu katika fani hii. Uzito na upeo wa mashairi yanatafautiana kwa sababu nyingi lakini kubwa ni kuwa upeo wa kielimu ya kisasa kwa washairi wengi hawa ni mdogo sana. Pia washairi wengi ni wapevu na wamepitia awamu tatu za mabadiliko ya kisiasa tokea wakati wa kudai uhuru, baada ya kupata uhuru na baada ya kuzaliwa Azimio la Arusha. Aidha itikadi ya ujamaa wanayoizungumzia katika mashairi yao haikuwa wazi kwao hivyo wakashindwa kuielewa na kuibashiria ugumu na urahisi wake. Sasa tuone jinsi Azimio la Arusha walivyoliona washairi wetu.

Katika mapambazuko ya kutangazwa Azimio la Arusha washairi wengi walilipokea Azimio hili kwa shangwe, hoihoi, vifijo na nderemo. Lilikuwa Azimio la matumaini kwa wanyonge. Lilikuwa muokovu wa wavuja-jasho. Mulokozi na Kahigi, washairi wachanga katika uwanja huu, wakati huo walilifananisha Azimio na jua la dhahabu litakalo-mulika njia na ngazi ya kupandia wanyonge:

Nimeona Jua la Dhahabu
Katika mji wa Arusha
Likamulika njia
Nisiweze kujikwaa.

Waka!
Waka Jua la Dhahabu
Toka mji wa Arusha!
Waka ulete mwangaza
Mahali palipo kiza
Waka, mulika vidato
Vya unyonge kupandia

Waka, nioneshe njia
Ya kufuatia. (Malenga wa Bara,
Uk. 18; 1976).

Mshairi Yohana Mwanishi analipokea Azimio kwa vigelegele huku akiahidi kuwa atawapondaponda wanyonyaji wa damu na jasho la wakulima na wafanyakazi.

Tupige vigelegele, huu ndio mwaka wetu
Azimio lilelile, litatuvika viatu
Tuwakanyage wale, wanyonyaji damu zetu.
(Mshairi ya Azimio la Arusha. Uk. 20; 1971)

Mshairi Kezilahabi katika matumaini yake makubwa juu ya Azimio hili amelipa jina la ukucha wa jadi uwezao kupata na kuitoa sumu ya ubepari kwa wanyonyaji. Kezilahabi anaona kuwa ushindi kwa ujamaa ni wa lazima na wale mabepari wanaolikimbia Azimio hawatafika mbali ila litawaua.

Ukucha wa jadi huo, pa
Umeporomoka kutoka Arusha.
Ninaona mamia wanakufa,
Mamia wanakimbia.
Sijui wanakwenda wapi,
Kazi bure, kama mbwa huko watajifia..
(Kichomi, uk. 29; 1974)

Seleman Abdulla anawasema Watanzania wote wale waliolikubali Azimio hasa wale walioandamana nchi nzima

wakati huo kuonesha imani yao juu ya siasa hii. Matembezi haya yalikuwa kigezo kikubwa cha umma wa Tanzania kukubali itikadi ya ujamaa.

Seleman anaunga mkono Azimio la Arusha na kuwasemea wengine:

Sote twaunga mkono, siasa ya ujamaa,
Ebu oneni mfano, raia tuliotoa,
Kufanya maandamano, tukapita zote njia,
Siasa ya Ujamaa, sote twaunga mkono.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 18; 1971)

Lipo tapo la washairi wanaozungumzia matatizo ya msingi wayaonayo ambayo ndiyo yaliyosababisha Azimio la Arusha kuzaliwa. Washairi hawa wanaona kuwa tatizo kubwa ni kule kuwepo kwa matabaka ya kinyonyaji na yale yanayonyonya. Hali hii ya mvutano ilishamiri sana mara tu baada ya Uhuru. Mshairi Shaban Ali anadhihirisha tofauti za kimaisha katika kambi mbili hizi za matabaka hasa tofauti ya chakula wakilacho. Kundi moja lina hodhi kila kitu na kujitafutia chakula kizuri na kundi la pili halina uchaguzi wa chakula chambilecho zaidi ya mihogo na kitoeo pilipili. Kundi la mabepari linazungumzwa hivi:-

Wajifanya mabepari, mirija kushikilia,
Wala hawatufikiri, kwa mambo ya kidunia,
Mwala wali kwa samli, sisi twawachungulia,
Mirija kuigundua, hongera Bwana Nyerere.

Kundi la wanyonge linaongelewa hivi:-

Sisi kwetu pilipili, mihogo kuchanganya,
Tunazitaka samli, lakini zatukimbia,
Kwa vile tuko dhalili, ndani hakuna rupia,
Mirija kuigundua, hongera Bwana Nyerere.
(Mashairi ya Azimio la Arusha; Uk. 28; 1971).

Tofauti hiyo haiko katika chakula tu bali pia hata katika makazi ya tabaka zilokuepo. Kwa Tanganyika mitaa ilikuwa imejigawa kwa matabaka; kuna mitaa ya Uzunguni, Uhindini na Uswahilini. Matei Hermani anawaona kuwa Wazungu wakiwadharau sana Waswahili wakati wakipita katika mitaa yao. Na hivyo TANU baada ya kugundua tofauti hizo ikalileta Azimio la Arusha kuziondosha tabaka mbili hizo.

Majumba ya Uzunguni, waliyajenga akina,
Tukipita majiani, wajinga wakituona,
Leo kutiwa kwapani, tuwe wenye kulingana,
Tabaka mbili hakuna, na huu ndio Uhuru.

TANU ilivyofikiri, iliona twapishana,
Masikini na tajiri, wanazidi kunyonyana,
Mwendo huu ni hatari, tunaweza kugombana.

Tabaka mbili hakuna, na huu ndio Uhuru.
(Matunda ya Azimio: Uk. 16; 1980)

Njia kuu za uchumi hasa mabenki na viwanda vilikuwa vinahodhiwa na mabepari. Hali hii ilidhoofisha uchumi wa nchi na kuongeza ufukara na unyonge kwa umma mkubwa wa wafanyakazi na wakulima. Eneo hili lilihitaji sana kudhibitiwa na serikali. Shabani Ali Maganga anafurahia hatua ya Serikali ya kudhibiti njia kuu hizi za uchumi.

Mabenki ya wanyonyaji, sasa yamo mikononi,
Viwanda vya makulaji, na vingine vya mijini,
Viatu na yale maji, pia vimo vitanzini,
Mali tumezichukua, sasa tufanye bidii.
(Mashairi ya Azimio la Arusha. Uk. 73; 1971).

Tapo jingine la washairi wanaolizungumzia Azimio la Arusha ni wale wenye vishindo, jazba na mori mkubwa wa kutaka utekelezaji wa siasa ya ujamaa ufanikiwe. Hawa shabaha yao kubwa ni mabepari ambao wanaona kuwa ni kikwazo kikubwa. Kati ya washairi hao waliojazubika ni Sullimar anayejiandaa kwa visu, tupa na vinoo ili kuwachinja wanyonyaji ambao yeye amewaita "mapapa".

Pendekezo langu hapa, niwape Watanzania,
Tunoe visu kwa tupa, makali yalozidia
Tuwachinjie mapapa, na vizazi vyao pia,
Huu ni ukweli wake, Azimio la Arusha.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 21)

Abdu Lugude anampigia magoti Rais achukue hatua kali zaidi kwa wanyonyaji. Abdu anaona njia ya mkato ni kumwaga damu kwa kuwanyonga na kutoa tonge hizo midomoni mwa wanyonyaji.

Wanyonyaji uwanyonge, twakuomba wana wako,
Uwanyang'anye matonge warudi watokeako.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 39; 1971)

Lugude anaungwa mkono na Said Nuru katika umwagaji damu huu. Nuru anataka wanyonyaji wachinjwe kwa mapanga

Tupo imara kabwela, kwa mapanga twawasheta,
Hatuna tena kulala, japo mvua kunyeta
Japo mkifanya hila, sisi tutazikunguta.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 66; 1971)

Nyerere mwasisi wa Azimio la Arusha, anatakiwa na Omari Mtambo anoe vyema wembe wake ili ahakikishe kuwa mabepari wananyolewa vyema:

Wanyolewe mabepari, wembe usiwe na kutu,
Kinyozi wetu hodari, Nyerere mwana wa watu,
Wembe usiwe nadhari, anyolewe kila mtu.
(Matunda ya Azimio: Uk. 31; 1980)

Tumdondoe Seleman Abdulla anayetaka tusiwe na wasi-wasi kwani amejandaa kwa mkakati madhubuti na kujipiga kifua konde kuwa yeye anao uwezo wa kuuondosha unyonyaji nchini. Anatwambia kuwa atakomesha ubepari. Sheikh Seleman anaahidi:

Ondoweni wasiwasi, mirija tutaing'oa,
Tuondoshe unyonyaji, kwa nguvu tutaondoa,
Tukomeshe ubepari.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 19; 1971)

Msimamo mkali unaonekana pia kwa Mshairi S. Madunda pale aliposema kuwa watakojaribu kulikinga wimbi la ujamaa litawapondaponda hata unywele usibakie.

Kila atayesimama, mapinduzi kuyapima,
Atapondwapondwa sana, Unywele asibakiye.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 5; 1971)

Tapo jingine la washairi wanaozungumzia Azimio la Arusha, ni wale waliopotea njia. Washairi hawa wamechanganyikiwa sana bila wao wenyewe kujitambua. Hawa huwa wanashika dhana hii bila ya kuitafakari na kuishiba, wanaipapasa tu. Washairi hawa hawaelewi kabisa misingi ya siasa ya ujamaa na hatima yake. Ama nyaraka za Azimio la Arusha hazikuchambua masuala ya ujamaa kwa kina kirefu ili umma mzima wakiwemo washairi wenyewe walielewe - hili limeleta mushkeli mkubwa. Washairi wanalizungumzia Azimio bila ya kushiba nadharia ya itikadi ya ujamaa. Tuone waonavyo wao maana ya ujamaa.

Tumwanze Issa Maduyah. Yeye anaona kulitekeleza Azimio pamoja na miko yake ni kukataa kabisa kupokea zawadi ya madafu kutoka kwa jamaa vijijini. Aidha si haki kula uporo:

Kutegemea mjomba, atuletee madafu,
Viporo kurambaramba, kwa Joni kukaa safu,
Ni uzembe ni kasumba, mkubwa ufedhehefu.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 79; 1977)

Mshairi mwingine anaona fanaka ya Azimio ni kupatiwa mkewe kazi kwani yeye mwenyewe hana elimu wala kipato.

Mimi sinacho kipato, na elimu pia sina,
Twapata sana majuto, mke wangu kazi hana.
(Mshairi ya Azimio la Arusha: Uk. 93; 1971)

Nasoro Zowo anaona kuwa dawa ya wanyonyaji na kufanikisha Azimio la Arusha ni kuwapeleka jela ya Ukonga watu wote wenye vitambi.

Mshairi anatwambia:

Wako wanaozunguka, wenye asili ya hao,
Vizingiti wakiruka, vijae vitumbo vyao,
Wengi tumewapeleka, Ukonga kwenye makao.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 68; 1977).

Tunaelezwa na mshairi Mahamoud Hamdoniy kuwa ili siasa ya ujamaa ishamiri nchini tuache kukopa madukani.

Na maduka twafungua, ambayo yenye maana,
Wanamji kununua, ni muhali kuminyana,
Kila siku yanakula, kukopa ndio hapana.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 32; 1977)

Rupembecho ni mshairi anayewatetea manamba. Yeye dukuduku lake ni kuwapatia vibarua, manamba, makuli n.k. posho zaidi na uji. Yakishatekelezwa hayo ujamaa utakuwa umetekelezwa kwa misingi safi!

Pasiwe na yule afande! wa kutunyonya wenyeji,
Vibarua wa vipande, tupewe posho na uji.
(Mshairi ya Azimio la Arusha: Uk. 100; 1971).

Dhana ya kuwa ujamaa ni kwenda vijijini imetawala sana mshairi na hata fani nyingine za fasihi. Dhana hii kwa wengine hata imediriki kupofua macho yao na kuona kuwa hata hakuna haja tena ya kuwapata wasomi katika fani mbalimbali hata katika kilimo chenyewe. M. Babujinga mshairi mwenye jina lililomsibu la "Babujinga" kwa kuutembeza ujinga kuwa eti taaluma na elimu haina maana mbele ya kilimo cha eneo la Mlandizi.

Babujinga amekuwa mjinga kwa kusema:

Tujitahidi kulima, ushirika uwe ngazi,
Tusiamini kusoma, kalam haina kazi,
Waume na kina mama, tukaishi Mlandizi.
(Mshairi ya Azimio la Arusha: Uk. 13; 1971).

Wazo hili la kuhamia vijijini pia limezungumzwa na mshairi maarufu marehemu Mnyampala. Akitunga katika miaka ya 1969 anaona kuwa kikwazo kikubwa cha ujenzi wa Ujamaa ni kwa wanawake kuzoea kuishi mjini ambao kuna wafanya kuwa warembo na wapenda mambo. Kwake Mnyampala kwenda vijijini wanawake na kuacha kujipodoa ndio utatuzi wa tatizo la ujenzi wa Ujamaa.

Tabu na zetu shida, tumezoea mjini,
Hutakata kina dada, kutwa kushinda hewani,
Hutakata kwazo poda, si kwema huko porini
(Ngonjera za Ukuta: Uk. 39; 1970).

Kwa muktadha huu ni dhahiri kuwa tatizo la ukosefu wa kazi mjini linaathiri sana ujenzi wa Ujamaa. Lakini papo hapo ni vyema kuelewa kuwa suluhisho sio wanawake kurudi vijijini aukukamata wauza karanga, wachoma pweza, wachonga miwa na kuwasokomeza vijijini bila maandalizi kabambe. Suala hili huwa linaripuliwa kila kukicha bila kutanabahi kuwa jambo hili linahitaji mipango ya muda mrefu ya kitaifa katika kuushirikisha umma mkubwa katika shughuli za uzalishaji zilizoandaliwa na kupewa kasma yake timilifu.

Sasa tulitupie jicho tapo jingine katika mkabala wa mashairi ya Azimio la Arusha. Katika kipindi hiki cha miaka ishirini ya Azimio la Arusha kumezuka kundi la washairi wanavyoichora Tanzania kama nchi iliyokamilisha kazi ya ujenzi wa Ujamaa. Katika Tanzania ya leo tapo hili la washairi linahubiri kuwa maisha sasa ni "mazuri" hakuna matabaka, hakuna unyonyaji, hakuna uonevu na umasikini umezikwa katika kaburi la saha. Tanzania ni pepo ya dunia! Vijiji vya Tanzania vimekuwa pahala pa kuvutia na neema ya kila kitu. Wakulima wanapata maji safi, nyumba bora, zahanati za kisasa na mazao yanatosheleza. Washairi hawa wanajidhihirisha unafiki wao katika kutia chumvi mambo yanayozungumzwa. Tungo zao hujaa chuku tupu. Mathalan, mshairi huyu wa taarab anatwambia kuwa kule vijijini tangu kutangazwa Azimio la Arusha na kutandikwa siasa ya Ujamaa nchini - maisha sasa ni johari! Hospitali zimejaa tiriri! Kilimo sasa hatari!:

Maisha ya Ujamaa, ndio maisha johari,
Vijijini yamezagaa, nzuri yake nadhari,
Watu wote wanakaa, vijijini kwa vizuri.

Kijiji kila pahali, kilimo kingi hatari,
Na pia mahospitali, yameenea tiriri,
Kuna mengi maskuli, Primari na sekondari.

Mshairi mwingine anatumfungulia pazia la njozi kuhusu nchi hii ya Tanzania.

S. Ndevumbili anatwambia kuwa sasa nchi yetu haina matabaka wala waungwana na watwana.

Haki limetukombo, Azimio la Arusha,
Watu tunataanasi, tumeondoa utwana,
Kwa usawa wa maisha, sote twaafikiana.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 80).

Tukistaajabu juu ya mshairi ya Ndevumbili, tunashitushwa na mshairi Sullimar anayediriki kusema kuwa eti katika Tanzania ya leo Azimio limeleta mafanikio matupu na hakuna hata chembe ya tatizo. Aonavyo yeye mambo ni shuwari tu. Twagawana matunda ya Ujamaa!

Hakuna tatizo leo, japo kwanza yalijaa,
Twakuza maendeleo, fidia izidi zaa,
Bila ya mapendeleo, twagawana kijamaa.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 38).

Muhammed Suleman (Mtu Chake) analiambia heheluya Azimio la Arusha kwa vile tayari limekamilisha kazi yake iliyopewa ya kufuta unyonyaji. Azimio limekata mirija yote ile ya ndani na nje ya nchi. Azimio limeleta faraja kwa umma wa Tanzania. Azimio limerutubisha wananchi na watu wote wamejaa neema tele tu. Mshairi Muhammed ni dhahiri amechanganyikiwa. Hivyo hajui kuwa bado katika nchi hii wapo watu wachache wanalala pazuri, wanakula vizuri na kuishi maisha ya anasa wakati kundi kubwa la umma la wafanyakazi na wakulima hawana lao jambo. Chakula chao ni cha kuomba na cha kukitafuta. Pa kulala ni nyumba za msonge au nyasi ama matope nazo ni kwa waliobahatika. Dunia hii kwao ni jahanamu! Sheikh Muhammed naona anatumdanganya kwa kusema kuwa:

Limefuta unyonyaji, na mirija kukatisha,
Umma limetufaraji, unyonge kutuondosha,
Nchi imejaa mboji, wakazi kuneemesha.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 18; 1977)

Watia chumvi hawa wa ujamaa wanazidiana. Sullimar ametia fora pale aliposema katika nchi ya Tanzania hivi sasa watu wote ni wajamaa tokea wenye vilema mpaka walio wazima.

Tumekusanyika sote, tunaishi kijamaa,
Kazi tunafanya sote, kwa furaha si nazaa,
Mwenye hali na kiwete, leo wote wajamaa.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 38; 1977).

Ni kwa sababu ya mawazo kama haya potofu ndipo mshairi Sihiyana Mandevu akajitapa kuwa Azimio la Arusha anafikiri kuwa limeshinda. Yeye anatupa changamoto ya kutuuliza kama yupo mtu anayebisha? Zaidi ya hayo, kwa mawazo yake, anasema kuwa sasa mambo yaliyotendeka katika kipindi hiki chini ya utekelezaji wa Azimio la Arusha yanatosheleza. Hatua nyingine zisichukuliwe kwani nchi yetu ni ya Ujamaa tayari! Madevu anajigamba:-

Hakika tunalipenda, Azimio la Arusha,
Mambo mengi limetenda, hakuna la kubakisha,
Nafikiri limeshinda, ni nani anayebisha?

Ingawa kipya kinyemi, bado linasawazisha,
Kwa fikira zangu mimi, ningesema inatoshia....
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 52; 1977)

Washairi hawa hawasaidii taifa kufikia lengo lake la kujenga ujamaa kwani wanawapotosha umma juu ya hali halisi. Aidha hawakisaidii chama na viongozi wake kutambua udhaifu na makosa yaliopo. Kusifu na kutukuza tu bila kuhusisha na hali halisi ya maisha ya watu na maendeleo ya jamii ni dosari kubwa walionayo washairi wetu. Mshairi maarufu wa Kiswahili Abdulatif Abdullah anawaonya washairi wa aina hii kwa kuwaambia:

"...haimfalii mshairi kutunga tungo ambazo hazina kazi zifanyazo ila ni kipaza sauti tu cha yatendekayo au yasemwayo nchini mwake, au kusifu tu na kuitikia kwa kila litemwalo na lifanyikalo... Nchi haijengeki kwa unafiki bali huangamia kwa unafiki".

Kuna tapo jingine la washairi wa Kiswahili waliojaribu hapa na pale kugusia matatizo ya msingi ya ujenzi wa Ujamaa. Hata hivyo nao hawakulizungumzia jambo hili kwa undani sana zaidi ya kulipapasa tu. Utekelezaji wa Azimio la Arusha ni utekelezaji wa itikadi ya siasa ya ujamaa kwa kina kirefu pamoja na kuzihusisha sehemu muhimu za uchumi wa nchi. Washairi hawa wachache wanayagusia baadhi ya matatizo hayo ingawa hawatowi suluhisho. Sawa-sawa na daktari anayemwalia mgonjwa, kumchungua na kujua ndwele iliomsibu lakini bila kumuelekeza dawa ya kumponesha - kumwachia mgonjwa ateseke na hatimaye afe kwa ugonjwa, na kihoro!

Tatizo la kwanza linazinduliwa na mshairi Mnyimbwe, ambalo tangu kupata uhuru wa nchi zetu, tulilipalilia ni suala la "Unaizesheni" wa Kiafrika hata bila kutambua

athari zake baadaye. Tulifikiri kujitawala ni kuwapa madaraka watu weusi tititi waliowachache - nao kuwaruhusu wafanye watakavyo katika kuhodhi mali na uchumi wa taifa. Mnyibwe anatwambia hata baada ya kuzaliwa Azimio la Arusha kuendelea kuhubiri "weusi" na "unaizi" ni kosa. Ubepari ni itikadi ya kinyonyaji wala sio rangi ya mtu. Wazo kuwa bepari ni Muhindi, Giriki, Mzungu au Goa tu ni upotofu. Wapo watu weusi kama makaa ambao ni mabepari wakubwa hata kushinda rangi nyingine.

Na ubepari si rangi, nyekundu na kahawia,
Wala si kupiga nyangi, wa mbali wakasikia,
Ubepari ni msingi, wa haki kudhulumiwa.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 24; 1977)

Angalia jinsi Mnyibwe anavyogongana mawazo na Maulid Gandhi juu ya jambo hili. Wazo la Gandhi la kuona kuwa Wazungu, Mabaniani na Wahindi wasipolima, ujamaa hautafaulu ni la watu wengi.

Ujamaa kujengeka, tukaungane shambani,
Tuwekeane mipaka, Wahindi na Mabaniani,
Na Wazungu kadhalika, ndipo tupate leseni.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 78; 1971).

Naye Ngare anaongea lugha hiyo hiyo ya kuwataka watu weupe waende mashambani kufanikisha ujamaa.

Wasakeni wasiepe, wakajifunze upweke,
Wa rangi hata nyeupe, awe na kishamba chake.
(Mashairi ya Azimio la Arusha: Uk. 50; 1971).

Muhammed Seleman naye analigusia tatizo la ujenzi wa ujamaa. Anaona kuwa Azimio la Arusha limetangazwa lakini hakuna programu nzuri na mipango ya kiuchumi ya kijamaa iliyowekwa bayana. Aidha tabia ya kutojali inazungumzwa huku ikitajwa kuwa kuna wavivu na wahusika hasa viongozi ambao hawawajibiki ipasavyo. Yeye anaona tatizo ni hilo tu ingawa kwa kweli hilo ni sehemu ndogo sana ya matatizo makubwa ya ujenzi wa ujamaa.

Tatizo ni utendaji, mipango kukamilisha,
Wengine ni wategaji, mambo huyakorofisha
Kwa hiyo waongozaji, limenufaisha.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 19; 1977).

Aidha tabia hii sugu ya kutojali mambo yaendeshwayo imekithiri katika maeneo mengi hasa ya huduma na uzali-

shaji Ofisini, madukani, mashuleni, hospitalini na mashambani watu hujifanyia mambo msegemnege. Ndipo mshairi Said Ahmed Muhammed katika diwani yake "Sikate Tamaa" anataka kujua kwa nini hali hii imefika kiwango hiki.

Linalo mstaajibisha mshairi ni kuwa hawa watu ni wenye akili timamu!

Nenda viwandani, hawajali,
Mote kisirani, hawajali,
Na donge amini, hawajali,
Kwa nini? Kwa nini?

Hawa wanadamu, hawajali,
Akili timamu, hawajali,
Hawana wazimu, hawajali,
Kwa nini? Kwa nini?

Ingawa Tanzania ilijaribu kushika njia kuu za uchumi kwa kutaifisha mabenki, baadhi tu ya viwanda, biashara ya nje bado kazi kubwa imebakia. Wakati wa kuchukua hatua hizi za msingi za kudhibiti kabisa njia kuu zote za uchumi hakujakuwa na mwelekeo sahihi wenye kuhakikisha kuwa njia kuu hizi za uchumi siku moja hazitapokonwa mikononi mwa umma. Lakini sasa hali ya kurejesha nyenzo hizi za kiuchumi polepole kwa watu binafsi au hata kuthubutu baadhi ya mashirika yetu kuuza hisa zao ni pigo la aina yake kwa ujenzi wa ujamaa. Nafikiri mshairi Hamisi Himaka alisadifu kidogo aliposema kuwa ingawa mirija imekatwa bado matawi yamesalia. Labda angeweza na kusemwa kuwa: "tungeichimba" mizizi yote ya mirija maana matawi pia sio dawa.

Himaka anatongoa hivi:

Mirija tumeikata, matawi yamesalia,
Matawi yana matata, kama tusipochungua,
Yafaa kuyatafuta, au tutaangamia,
Wananchi tushikane, tuyakusanye matawi,
(Mashairi ya Azimio la Arusha; Uk. 82; 1971)

Tukiliacha tapo hili dogo la washairi wanaojaribu kutomasa na kupapasa tatizo la msingi la ujenzi wa ujamaa nchini kufatana na Azimio la Arusha kuna kundi jingine la kiasi linaeona kuwa bado kuna tatizo la kufanikisha kazi hii. Washairi hawa wapo wa makundi mawili. Wale wanaohakiki hali ya Azimio la Arusha kwa mafumbo, kejeli au stihizai. Lipo kundi la pili linasuta utekelezaji mbaya

au watekelezaji wanafiki wa siasa ya ujamaa kwa waziwazi. Makundi yote mawili yanaonesha udhaifu wa utekelezaji uliopo katika miaka ishirini ya Azimio la Arusha. Tuone kwanza wanaolisema Azimio kwa taswira mbalimbali za mafumbo na kejeli.

Mshairi Kezilahabi anaona kuwa ingawa kazi kubwa imefanywa katika ujenzi wa ujamaa katika kuondosha mabaya na kuyatandika mema bado yapo matatizo. Yeye ametoa taswira ya mchele, chenga na mchanga. Anaona kuwa kazi ya kuvitenganisha imekwama. Hofu ya mashairi kuwa bado wali wetu - ujamaa - umeghoshiwa na chenga na mchanga na mshairi hajui lini utaliwa huu wali uliosafi.

Tukaanza kutoa chenga, moja moja,
Vidole vikafanya kazi kama cherehani,
Usiku na mchana, macho yakauma,
Tukafanya kichungu kidogo cheupe.

Chenga mchanga vikawa vingi sasa,
Tukapika baada ya muda mrefu wa kazi
Tukaanza kula,
Tukakuta bado mchanga na chenga!
Lini tutaula bila mchanga, bila chenga?
(Kichomi: Uk. 63; 1974).

Mshairi mwingine anaona kuwa wale wakulima na wafanyakazi wanaozungumzwa katika majukwaa ya kisiasa kuwa ndio wanaofaidika na matunda ya "Uhuru" na "mboga" za ujamaa, hawayapati hayo hata chembe. Wanaotenda hasa kazi za sulubu na kuzalisha mali sio wapatao ziada na tija hiyo. Mshairi Muhammed Khatib katika mswada wa diwani yake ya Fungate ya Uhuru, anaelezea tofauti hizo. Beti moja hii yatupa picha halisi.

Waulimao,
Sio waulao,
Ni hushinda na njaa,
Mwili ukashinyaa,
Na wengine,
Washuka vitambi!

Lakini washairi wengine hawatumi taswira au mafumbo katika kueleza kutoridhika kwao na utekelezaji wa Azimio au watekelezaji wa Azimio la Arusha hasa viongozi. Kunesu viongozi washairi wana mengi ya "kuyatapika" kutoa dukuduku lao. Mshairi Mnyibwe ana haya ya kunena:

Matatizo yaliyopo, yalituandamia,
Viongozi kuwa popo, mambo kujibadili,
Hapa wapo kule wapo, Azimio kukimbia.
(Miaka Kumi ya Azimio la Arusha: Uk. 28; 1977).

Naye Kezilahabi anaona kuwa "utakatifu" wa viongozi wa Tanzania katika kufata miko ya uongozi ni kile kipindi chake cha kushika uongozi tu. Muda ukimalizika tu - yeye si mjamaa tena wala hana habari nao.

Wako wapi waliokuwa viongozi zamani,
Waliokitoa hotuba ujamaa kuupigania?
Sasa wamestaafu ndio wafuga kuku,
Ndio wenye majumba ubepari kurithisha!

Kama wewe hujui, uliza wanaojua,
Ukweli watakwambia.
(Kichomi: Uk. 60)

Dkt. Said Ahmed katika diwani yake Kina cha Maisha anaona kuwa viongozi kama hawa wanafiki ndio haraka haraka kupata cheo na kupata dhamana katika Chama na Serikali. Sifa za msingi za kupata uongozi ni kuwa mzushi, bazazi, mpumbavu na mtegaji kazi. Dkt. Said anaeleza hivi katika moja ya beti ya shairi lake Kupanda Ngazi:

Kila ukiwa mzushi, uongo wapenda sana,
Majungu yafuka moshi, upikayo kwa bayana,
U mwingi wa ushawishi, na nyingi hewala bwana,
Dunia haikuangushi, jina watajulikana.

Jbeti huu unathibitishwa na ubeti ufuatao wa Dkt. Kezilahabi unaoonesha kuwa watu wa aina hiyo bado wapo. Watu hawa ndio viongozi waliotakiwa wawe mfano bora na watakatifu katika kutenda mambo ya haki na wema. Walitarajiwa kuepuka kila baya na dosari ili wawe ruwaza njema kwa umma mkubwa wanaowaongoza. Lakini Dkt. Kezilahabi anawadhihirisha kuwa sio watakatifu hata kidogo. Viongozi hawa ni hivi majuzi tu walikuwa katika majukwaa wakihubiri ubaya wa unyonyaji leo wame-wapa mgongo wakulima na wafanyakazi na kuyatenda yaleyale yaliokuwa miiko kwao na kwa wanaowaongoza. Dkt. Kezilahabi anawasuta hawa viongozi:-

Wako wapi hoho! waliojidai mabikira?
Haha! Wako wapi waliojidai utakatifu?
Watu hao wema wapole wako wapi?
Sifa wanayo, heshima hawana,
Ai wako wapi wapenda ujamaa,
Waliokipiga kelele juzi?
(Kichomi: Ukurasa wa 4; 1974)

Dkt. Said Ahmed katika 'Sikate Tamaa anasema sasa tayari yeye amezinduka. Hababaishwi na hutuba za maju-kwaani. Anawajua fika wanafiki, wala riba na sasa atafatilia kwa makini maneno na vitendo vyao. Aameamka!

Sidanganywi kwa hotuba, na mahubiri matupu,
Hasa wanokula riba, wanaojaza vikapu,
Nimeamka.

Hupima yao maneno, na vitendo vya kadiri,
Wale walao mavuno, hunikoroga suduri,
Nimeamka.

Mashairi haya machache yaliyopitiwa yaonesha kiasi gani washairi wamelizungumzia Azimio la Arusha kwa upeo mkubwa. Aidha mashairi haya ni kielelezo kizuri sana juu ya kupima uwezo wa kiitikadi wa washairi wetu katika kulielewa Azimio la Arusha lenyewe, utekelezaji wa maadili yake, mafanikio na matatizo. Mashairi yote yamesaidia kuelewa vipaji vya washairi vinavyotafautiana katika kulifafanua Azimio la Arusha na kutafakari matokeo yake. Mashairi haya yanaweza yakazua mjadala mkubwa zaidi kuhusu mielekeo ya washairi wenyewe na uhalisi wa mambo. Makala haya yaliandikwa kuchochea fikra mpya za wasomaji na waandishi wa fasihi lakini zaidi kuwatupia changamoto washairi wenyewe.